

4. Сидоренко В.К. Перспективи галузі «Технологія» в загальноосвітніх навчальних закладах України // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. - №4. – С.4-7.
5. Сидоренко В.К., Терещук Г.В., Юрченко В.В. Основи техніки і технології: Навчальний посібник. –К.: НПУ, 2001.

Стаття дає огляд використання комп'ютерних технологій при підготовці майбутнього вчителя трудового навчання до викладання основ сучасного виробництва. Вона присвячена не тільки опису технічних засобів та програмного забезпечення, а й педагогічним питанням використання комп'ютерів в навчальному процесі. Акцентується увага на мультимедійних презентаціях, інтерактивному комплексі навчально-методичного забезпечення дисципліни.

Ключові слова: технологія, основи виробництва, інформаційні технології, методи, засоби навчання.

Статья рассматривает использование компьютерных технологий при подготовке будущего учителя трудового обучения к преподаванию основ современного производства. Она посвящена не только описанию технических средств и программного обеспечения, но и педагогическим вопросам использования компьютеров в учебном процессе. Акцентируется внимание на мультимедийных презентациях, интерактивном комплексе учебно – методического обеспечения дисциплины.

Article considers computer technologies use by the future labour training teacher preparation for modern manufacture bases teaching. It is devoted not only to the description of means and the software, but also pedagogical questions of computers use in educational process. The attention is focused on multimedia presentations, an interactive complex educational - methodical maintenance of discipline.

УДК 371.134: 504
ББК 74.580.204

Д.М. Левченко
м. Вінниця, Україна

СУБ'ЄКТИФІКАЦІЯ ПРИРОДИ В СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ЕКОЛОГО-ВИХОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Екологічна криза сьогодення, породжена занепадом духовності, відчуженням людини від природи, пануванням «асфальтної культури» (А. Тойнбі), спонукає до переорієнтації світоглядної парадигми. Утилітарно-егоїстичні мотиви природокористування мають поступитися місцем більш виправданим – етичним, естетичним, тобто аксіологічно плідним. Природа більше не може сприйматися суспільством як «навколишнє середовище» (Г.Гачев), як фон для життя людини, як об'єкт її практичного впливу. Природу потрібно сприймати як самоцінність і розуміти як суб'єкт, послідовно позбуваючись декларативності у стосунках з довкіллям.

Традиційна, «неолюднена» система екологічної освіти, ґрунтуючись на ґносеологічному підході, за якого природа є об'єктом лише наукового вивчення, не виправдовує потреб сучасності, а отже потребує втілення ефективних інновацій. Екологічні технології ХХІ століття повинні забезпечити гармонізацію стосунків у системі «людина-природа», задля формування у дітей і молоді непрагматичного, суб'єктного ставлення до природи.

Аналіз попередніх джерел і публікацій засвідчує, що проблема ціннісного ставлення особистості до природи яскраво представлена в історії педагогічної думки (Ж.-Ж. Руссо, Я. Коменський, Г. Сковорода, А. Дістервег, Й. Песталоцці, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін.). Значний внесок у філософське осмислення єдності людини і природи належить В. Вернадському, Г. Гачеву, М. Дробноходу, М. Кагану, М. Кисельову, В. Крисаченку, В. Хесле та ін. Психолого-педагогічні аспекти суб'єктного ставлення до природи розкриті в дослідженнях А. Гагаріна, С. Дерябо, В. Панова, В. Ясвіна та ін. Аксіологічні підходи до екологічної підготовки вчителя представлено у працях Л. Білик, С. Жупанина, Л. Печко,

О. Плахотник, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, В. Червонецького, Г. Тарасенко та ін. Проте обмаль спеціальних досліджень теоретичних і методичних особливостей впровадження суб'єктифікованого підходу до формування та корекції еколого-світоглядних установок професійної діяльності вчителя.

Метою статті є обґрунтування необхідності суб'єктного ставлення до природи як інноваційного підходу до екологічного виховання та презентація можливості його впровадження у систему еколого-виховної підготовки майбутнього вчителя.

Ми поділяємо думку С. Дерябо, В. Ясвіна у тому, що екологічна криза значною мірою є філософсько-ідеологічною, і в першу чергу, світоглядною, тому вирішення екологічних проблем неможливе без зміни екологічної свідомості сучасної людини. Під *екологічною свідомістю* розуміємо сукупність екологічних і природоохоронних уявлень, світоглядних позицій ставлення до природи, стратегій практичної діяльності, спрямованої на екологічні суб'єкти [3, с.80].

У структурі екологічної свідомості, розробленої дослідниками, чільне місце відводиться особливостям особистісного ставлення до природи, основні типи якого визначаються поєднанням наступних підходів до сприйняття світу природи та ставлення до нього: суб'єктне/об'єктне і прагматичне/непрагматичне. Чотири поєднання суб'єктивного ставлення дають чотири основних типи суб'єктивного ставлення до природи: об'єктно-непрагматичне, об'єктно-прагматичне, суб'єктно-прагматичне, суб'єктно-непрагматичне. Очевидно, еколого-виховний процес має бути спрямованим на формування суб'єктно-непрагматичного ставлення до світу природи. Суб'єктне ж ставлення до природи забезпечується механізмами суб'єктифікації.

Суб'єктифікація – це процес і результат наділення об'єктів і явищ світу здатністю здійснювати специфічно суб'єктні функції, в результаті чого відкривається їхня сутність тому, хто сприймає як суб'єкти [2]. Якщо відображення природного об'єкта відбувається в системі суб'єкт (людина) – об'єкт (тварина чи рослина), то взаємодія між ними на психологічному рівні не відбувається. Мова може йти лише про односторонній вплив суб'єкта на об'єкт: $S \rightarrow O$. Якщо ж об'єкт природи підлягає суб'єктифікації (S_o), то вже з'являється можливість ідеально представленої взаємодії з ним, ($S \leftrightarrow S_o$), включаючи його до сфери дії етичних норм [1].

С. Дерябо та В. Ясвіним уведено також поняття різних типів екологічної свідомості – антропоцентричного та екоцентричного. Так, в основі першого, який є домінуючим у сучасному суспільстві, утилітарно-егоїстична мотивація прагматичного природокористування та об'єктного ставлення до природи, а людина знаходиться в центрі ієрархічної картини світу. Альтернативний же йому екоцентричний тип базований на етичному, непрагматичному, суб'єктному ставленні до природи, визнанні її самоцінності. Екоцентричний тип екологічної свідомості являє собою кардинальну зміну образу світу, яку В. Панов порівнює з переворотом у свідомості, проведеного Коперніком, коли Земля втратила статус центру Всесвіту і його зайняло Сонце, так і тепер людина повинна відмовитися від уявлення про себе як «центр» природи, а це місце має зайняти принцип екологічної доцільності, «екологічний імператив» [3, с.97]. Тому, невідкладно постає проблема переорієнтації пануючого об'єктно-прагматичного ставлення людини до природи на суб'єктно-етичну взаємодію з нею.

Отже, виникає потреба формування в молодих поколіннях екоцентричної екологічної свідомості. Очевидно, що система традиційного навчання розв'язання цих завдань не забезпечить. Для успішної суб'єктифікації природи в освіті має відбутися перехід від знаннєвої парадигми екологічного виховання до аксіологічної, природоцентричної парадигм, спрямованих формувати коеволюційний, суб'єкт-суб'єктний характер взаємодіювання з природою. Коротку порівняльну характеристику традиційного та інноваційного,

грунтованого на засадах суб'єктифікації природи, підходів до екологічного виховання представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційного та ґрунтованого на засадах суб'єктифікації природи еколого-виховних процесів

Підхід до організації еколого-виховного процесу	Мета	Шлях реалізації методи	Тип екологічної свідомості	Особливості взаємодії в системі «людина-природа» («педагог-учень-природа»)
Традиційний еколого-виховний процес	Формування екологічних знань та уявлень	Трансляція (перенос, передача) екологічних знань і уявлень	Антропоцентричний	$S \rightarrow O$ ($S \rightarrow O \rightarrow O$)
Еколого-виховний процес на засадах суб'єктифікації природи	Суб'єктне ставлення людини до природи	Рефлексія, емпатія, ідентифікація, надання особистісного смислу взаємодії з природою	Екоцентричний	$S \leftarrow S_o$ ($S \leftarrow S \vee \leftarrow S_o$)

Для впровадження у практику еколого-виховного процесу школи суб'єктифікації природи вчитель має володіти всім арсеналом відповідних меті форм і методів його реалізації, більше того, за час професійної підготовки у педагога неодмінно має бути сформована природоцентрична екологічна свідомість. Дослідження, проведене на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (охоплено 136 майбутніх учителів початкових класів) засвідчує домінування у студентів екоцентричного типу екологічної свідомості та виключно об'єктного характеру сприйняття природи і ставлення до неї.

Так, студентам пропонувалося розмістити на ієрархічній піраміді «людину» (Л), «себе» (Я), «тварину» (Т), «рослину» (Р) та «неживу природу» (Н). Узагальнені результати засвідчують сформовану в майбутніх учителів антропоцентричну екологічну свідомість, оскільки на вершині, або в центрі вони розміщували або «себе», або «людину», далі «тварину», «рослину» і «неживу природу», відсутніми були схеми, що відображали б позиції рівноправності в системі «людина-природа». Найбільш репрезентативно погляди майбутніх учителів на своє місце у світі показано на рисунках 1, 2.

Рис.1

Рис.2

Рис.1, 2. Позиціонування себе у системі «людина-природа» майбутніми вчителями

Окрім того, студентам було запропоновано діагностику власного сприйняття природи за шкалою «об'єктне-суб'єктне» (за методикою С.Дерябо). Зокрема, майбутнім учителям пропонувалося оцінити п'ять категорій: учитель, учень, тварина, рослина і нежива природа за ознаками суб'єктності та об'єктності. Як з'ясувалось, запропоновані категорії більшість респондентів (67%) чітко поділили на дві групи: суб'єкти (вчитель і учень) і об'єкти (тварина, рослина і нежива природа). Отже, у сприйнятті майбутніх педагогів, на жаль, існують два протиставлених один одному світи: «людський» і «нелюдський», а суб'єктне сприйняття природи поки що не є компонентом їхньої екологічної свідомості.

Втілення підходу суб'єктифікації природи у фахову підготовку вчителя бажано здійснюватися поетапно: 1) перцептивно-когнітивний етап; 2) емоційно-особистісний етап, 3) практичний етап [5].

На **першому етапі** майбутній педагог має переконатися в неадекватності власних об'єктно-прагматичних стратегій екологічної поведінки, сприйняти їх як особистий неуспіх, у нього має з'явитися бажання і готовність до засвоєння нових стратегій і відповідних технологій взаємодії з природою. В основі даного блоку фахової підготовки – методи розвитку екологічних уявлень, основним завданням яких є формування образів природи шляхом поєднання логічного та етичного і емоційно-естетичного її освоєння:

Метод екологічної лабілізації (від лат. labilis – нестійкий) полягає в цілеспрямованому впливові викладача на учасників еколого-виховного процесу, в результаті якого в них виникає психологічний дискомфорт, обумовлений розумінням майбутніми вчителями неефективності сформованих (традиційних) стратегій екологічної діяльності. Лабілізуючі прийоми можуть бути різні. Наприклад, створюючи біотопні експозиції до діарами природного ландшафту, можна навмисно «ввести» кілька розкиданих недопалків, шматки пакету з-під молока тощо. Милуючись прекрасним пейзажем, відвідувачі раптом помічають ці «прикраси». Люди, налаштовані на милування природою у таких ситуаціях завжди відчувають психологічний дискомфорт, адже сміття в експозиції блокує цей процес. У студентів розпочинаються лабілізаційні процеси – бажання позбавитися від неприродних предметів.

Метод екологічних асоціацій (від лат. associatio – з'єднання) часто використовується для встановлення певної аналогії між якими-небудь природними проявами природних істот і відповідними проявами людини, наприклад, «танці» бджіл тощо. Метод асоціацій використовується для встановлення аналогій між виявами природних об'єктів і відповідними соціальними виявами. Образ, що формується при цьому, сприяє повнішому, різнобічному розвитку уявлення особистості про досліджуваний феномен.

Метод художньої репрезентації природних об'єктів (від франц. representation – представництво) полягає в розвитку образів природи засобами мистецтва, ефективність методу підсилюється емоційною забарвленістю, образністю, художністю, що стимулює суб'єктивну значимість світу природи для учасників. У контексті цієї групи методів можуть бути застосованими розроблені Г.Тарасенко прийоми: метафоризація «естетично непривабливих» природних об'єктів, складання «сезонних» словничків, які об'єднують образи-метафори в межах однієї естетичної домінанти, характерної для певної пори року тощо [4, с.230]. Також студентам можуть бути запропоновані завдання типу: *підпишіть репродукції картин Катерини Білокур та Марії Приймаченко рядками віршів; спробуйте прокоментувати філософський смисл відомої картини Катерини Білокур «Цар-колос»; спираючись на елементи естетичної виразності, складіть невеличку розповідь для дітей під назвою «Право квітки на життя»; створіть екологічну казочку для молодших школярів за мотивами картини Марії Приймаченко «Квіти-оченьята» тощо.*

На **другому етапі** в процесі екологічної діяльності варто освоїти адекватні технології взаємодії з природними об'єктами, у результаті чого відбувається переосмислення суспільновироблених уявлень про екологічну доцільність, причому майбутній учитель

набуває відповідних операційних засобів для реалізації свого нового ставлення. На другому етапі складаються передумови для переходу від однобічного впливу на природу до взаємодії з нею. Реакції природних об'єктів на активність особистості починають інтерпретуватися як «відповіді природи», що через механізм рефлексії коригують поведження з природою. В основі даного підходу – методи розвитку ставлення до природи, базовані на принципах партнерського, етичного ставлення до неї.

Метод екологічної ідентифікації (від лат. identificare – ототожнювати) полягає у педагогічній актуалізації постановки майбутнього вчителя себе на місце того чи іншого «суб'єкта природи», стимулює процес психологічного моделювання станів живих істот, сприяє кращому їх розумінню. Реалізувати даний метод можна у формі ігор-перевтілень («Про що мріє берізка», «Право пташки на простір», «Створимо образ звіра» та ін.); написання творів, оповідань («Коли ялинки плачуть», «Книга скарг природи», «Якби я був чарівником», «Я – небо» тощо); складання проєктів («Прохання проліска», «Швидка зелена допомога»); підготовки радіогазети «Пташині новини» та ін.

Метод екологічної емпатії (від грец. empatheia – співпереживання) полягає у педагогічній актуалізації співпереживання природній істоті через ототожнення з нею (співпереживання), а також переживання власних емоцій і почуттів з приводу стану живих істот (співчуття). Наприклад, написання творів «Книга скарг природи», участь у проєкті «Рада природи» (де учасники «вживаються» в той чи інший суб'єкт природи і висловлюють від його імені почуття з приводу антропологічної діяльності, а потім приймають спільне рішення щодо розв'язання існуючих проблем).

Метод екологічної рефлексії (від лат. reflexio – звернення назад) полягає у педагогічній актуалізації самоаналізу людиною своїх дій і вчинків, спрямованих на світ природи, з погляду їх екологічної доцільності. Даний метод стимулює усвідомлення студентами того, як їхня поведінка могла б «виглядати» з точки зору тих живих істот, інтереси яких вона зачіпає. Цей метод має важливе значення для корекції стратегій і створення мотивації вдосконалення індивідуальних способів взаємодії зі світом природи. Формою реалізації даного методу може бути написання творів («Я очима мого домашнього улюбленця чи рослини», «Я в природі», «Я серед степу», «Я очима планети» тощо).

Нарешті, на **третьому етапі** в результаті суб'єктифікації природні об'єкти починають осмислюватися і сприйматися як рівноправні партнери по взаємодії. Педагог перестає сприймати себе як такого, що стоїть над природою, а відчуває себе її частиною. В основі цього етапу – методи розвитку індивідуальних способів взаємодії зі світом природи, передбачають освоєння технологій, які дозволяють майбутньому вчителю брати участь у житті самої природи, у процесах, що протікають у ній (висадка дерев, виготовлення годівниць, підгодовування бездомних тварин тощо). Ці методи стимулюють підвищення екологічної компетентності педагога, сприяють розвитку екологічно доцільного типу ставлення до природи:

Метод екологічних очікувань полягає у педагогічній актуалізації очікувань майбутніх контактів зі світом природи, психологічного налаштування на цю зустріч для відповідності «вимогам», які пред'являються світом природи до тих, хто вступає з ним у спілкування. Під час проведення екскурсій, походів особлива увага звертається на забрудненість, неестетичність, переживання дискомфорту, що стимулює до естетичного поведження в природі.

Метод ритуалізації екологічної діяльності полягає у педагогічній організації ритуалів і традицій, пов'язаних з діяльністю, спрямованою на світ природи, дозволяє створити мотивацію екологічної активності.

Метод екологічної турботи полягає у педагогічній актуалізації екологічної активності студентів, спрямованої на надання допомоги і сприяння живим істотам, особливо у важких для них умовах. Даний метод стимулює прояв співчуття, співучасті, підтримки,

підключення, тобто діяльної участі в життєвих ситуаціях рослин і тварин. Йдеться про участь майбутніх учителів у екологічних формах діяльності від екологічних гуртків і студентської практики до екологічних рейдів і участі в екологічних рухах.

Методика формування суб'єктного ставлення до природи завдяки своїй універсальності може бути застосована у фаховій підготовці вчителя, а згодом органічно трансформуватися у еколого-виховний процес загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладів.

У висновку зазначимо, що суб'єктифікація природи є необхідною умовою екологізації свідомості майбутнього вчителя. Включення її до сфери дії етичних норм є складним, багатогранним явищем і потребує ґрунтовного вивчення та систематизації. Вбачається перспективним використання в еколого-виховній підготовці майбутнього вчителя всього комплексу методів і форм, основаних на засадах суб'єктифікації природи, покликаних вирішувати коло соціально-педагогічних проблем:

- накопичення ґрунтовних екологічних знань і уявлень на фоні самоусвідомлення майбутнім педагогом себе як частини природи;

- розвиток здатності до суб'єктного сприйняття природи, коли природні об'єкти відносяться вчителем до сфери рівних людині у своїй самоцінності, а також партнерів по спілкуванню і співіснуванню;

- формування на фоні непрагматичної взаємодії з природою етичного та естетичного ставлення до неї, яке ґрунтується на почуттях обов'язку і відповідальності, що органічно зливаються з захопленням величністю та красою довкілля.

Подальшого вивчення потребують організаційно-методичні особливості використання суб'єктифікації у процесі вивчення майбутніми вчителями фахових дисциплін.

Література:

1. Дерябо С. Природный объект как «значимый другой»/ С.Дерябо. – Даугавпилс: ДПИ, 1995. – 145 с.
2. Дерябо С. Феномен субъектификации природных объектов: автореф. дис... докт. психол. наук / С. Дерябо. – М., 2002. – 32 с.
3. Панов В. Экологическая психология: Опыт построения методологии / В.Панов. – М.: Наука, 2004. – 197 с.
4. Тарасенко Г.С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя в системі професійної освіти: монографія / Г.С.Тарасенко. – Черкаси: Вертикаль, 2006. – 308 с.
5. Ясвин В. Зеленая психология / В.Ясвин // Школьный психолог. – № 18. – 2009. – Режим доступа до журн.: <http://www.1september.ru/>

У статті обґрунтовано особливості суб'єктного ставлення до природи як інноваційного підходу до екологічного виховання, показано можливості його впровадження у систему еколого-виховної підготовки майбутнього вчителя.

Ключові слова: суб'єктифікація природи, еколого-виховна підготовка педагога.

В статье обосновано особенности субъектного отношения к природе как инновационного подхода к экологическому воспитанию, показаны возможности его внедрения в систему эколого-воспитательной подготовки будущего учителя.

Ключевые слова: субъектификация природы, эколого-воспитательная подготовка педагога.

The article grounded particularly subjective attitude towards nature. It is an innovative approach to ecological education. The article shows the possibility of its implementation in the system of ecological and educational training of future teacher.

Key words: subjectivity nature, ecological and educational preparation of teacher.